

İngiliz Sözleşme Hukuku Uyarınca Tazminat Sorumluluğunun Sınırlandırılmasında Öngörülebilirlik İlkesi*

Limitation of Contractual Damages by the Principle of Remoteness under English Law

Serap HELVACI**

Çisil DURGUN ARSLAN***

Öz

Sözleşmenin ihlâli sonucunda alacaklı açısından meydana gelen tazminat sorumluluğunun kapsamı farklı ilkeler çerçevesinde sınırlandırılmaya çalışılmaktadır. Zira tazminat sorumluluğunun kapsamının sınırlandırılmaması, bazı durumlarda aşırı ve adil olmayan sonuçlara sebebiyet verebilecek niteliktedir. Tazminat sorumluluğunun kapsam bakımından sınırlandırılmasında muhtelif ilkelere yer veren İngiliz hukukunda, borçlunun sözleşmesel sorumluluğunun asli sınırını öngörülebilirlik ilkesi (*the rule of remoteness*) çizmektedir. İngiliz içtihat hukukunun gelişiminde büyük katkı sağladığı öngörülebilirlik ilkesi çerçevesinde yer alan temel prensipler, esas itibarıyla *Hadley v Baxendale*¹ kararı ile belirlenmiştir. Bu doğrultuda, ilk olarak hayatın olağan akışı içerisinde yaşam deneyimi olan borçlunun sözleşmenin kurulduğu sırada bildiği ya da bilmesi gereken bilgiler esas alınarak, meydana gelen ihlâlin borçlu açısından öngörülebilir olup olmadığı tespit edilmeye çalışılacaktır. İkinci olarak ise, sözleşenler tarafından sözleşmenin kurulduğu sırada özel olarak göz önünde bulundurulan ihtimaller değerlendirilecek ve bu kapsamda meydana gelen ihlâlin borçlu açısından öngörülebilir olup olmadığı dikkate alınacaktır. Sonuç olarak İngiliz hukukunda borçlu, ihlâlinin sonucunda ortaya çıkacağını bu iki aşama doğrultusunda öngöremediği zararlardan ötürü alacaklısına karşı sorumlu tutulamayacaktır. Ne var ki söz konusu iki aşamalı testin her durumda uygulanması, somut olay adaletinin sağlanması bakımından yeterli kabul edilmediği için; konu, mahkeme kararları çerçevesinde İngiliz hukukunda halen gelişim ve değişim göstermeye devam etmektedir.

Anahtar Kelimeler: İngiliz Sözleşme Hukuku Uyarınca Tazminat Sorumluluğunun Sınırlandırılması, Öngörülebilirlik İlkesi, Zararın Öngörülebilirliği, Hayatın Olağan Akışı İçerisinde Meydana Gelmesi

* Bu çalışma, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Özel Hukuk Bilim Dalı nezdinde savunulan “Türk Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak İngiliz Hukukunda İfa Menfaati Kavramı Merkezinde Yaptırımlar” başlıklı doktora tezinden türetilmiştir.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Öğretim Üyesi,
E-Mail: shelvaci@marmara.edu.tr.

*** Ar. Gör., Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Medeni Hukuk Anabilim Dalı Araştırma Görevlisi,
E-Mail: cisil.durgun@marmara.edu.tr.

1 *Hadley v. Baxendale*, (1854) 156 Eng. Rep. 145, 9 Ex. 341.

Makul Olan Zararlar, Sözleşenler Tarafından Özel Olarak Göz Önünde Bulundurululan İhtimaller Çerçevesinde Meydana Gelmesi Makul Olan Zararlar.

Abstract

To compensate the claimant fully for all loss that can, in some sense, be said to flow from a breach of contract would often lead to undesirable and unfair results. The English law has therefore developed a number of rules for the purpose of limiting damages for breach of contract. The most prevailing of them is the rule of remoteness. The foundation of the law on this subject is contained in the judgments of English courts and the general rules on this topic were formulated in *Hadley v Baxendale*. A claimant can only recover loss according to the usual course of things caused by the breach or if the loss caused by the breach was within the reasonable contemplation of the parties at the time that the contract was entered into. Therefore, a defendant is only liable if the loss occurs under the first or second branch of the rule. However, the application of this test gives rise to many problems and a result of this, it is suggested that such two-staged test should be adapted to the changes and developments come from new circumstances.

Keywords: Limitation of Contractual Damages under English Law, The Rule of Remoteness, Remoteness of Damage, Damages Reasonably Arising in the Ordinary Course of Things, Damages Reasonably Supposed to be in the Contemplation of the Parties.

Giriş

Alacaklının sözleşmenin ihlali ile ilişkilendirilebilecek zararlarının hangi kapsamda borçlunun tazminat sorumluluğuna yol açacağı hususu, İngiliz hukukunda söz konusu sorumluluğun sınırını asli olarak çizen öngörülebilirlik ilkesi çerçevesinde ele alınmaktadır. Öngörülebilirlik ilkesinin gelişiminin esas itibarıyla *common law* sisteminin uygulandığı İngiliz hukuku merkezinde ele alınacağı bu çalışmada²; söz konusu ilkenin *civil law* sisteminin benimsendiği diğer pek çok hukuk sisteminde de muhtelif şekillerde uygulama alanı bulduğu unutulmamalıdır³. Sözleşmenin ihlali nedeniyle meydana gelen tazminat sorumluluğunun sınırını çizen Fransız hukuku kökenli⁴

2 İngiliz hukukunda öngörülebilirlik ilkesi çerçevesinde benimsenen prensiplerin ilk olarak ele alındığı karar *Hadley v. Baxendale*, (1854) 156 Eng. Rep. 145, 9 Ex. 341 kararıdır.

3 Bknz. **Beatson, Sir Jack; Burrows, Andrew; Cartwright, John:** Anson's Law of Contract, 30th Edition, Oxford University Press, 2016, s. 575; **Cartwright, John:** Contract Law: An Introduction to the English Law of Contract for the Civil Lawyer, Oxford and Portland, Oregon 2007, s. 267; **Treitel, Sir Guenter:** Remedies for Breach of Contract (A Comparative Account), Oxford 1988, s. 150 vd. (Treitel, Remedies); **Yelkenci, Işıl:** Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) Uyarınca Alıcının Sözleşmeden Dönmesi, İstanbul 2014, s. 223 dñn. 249; **Kramer, Adam:** "An Agreement-Centred Approach to Remoteness and Contract Damages", Nili Cohen and Ewan McKendrick (eds), Comparative Remedies for Breach of Contract, Oxford 2005, s. 249-286, s. 249. Louisiana Medeni Kanunu'nun 1996. maddesi, Avrupa Sözleşmeler Hukukunun Temel İlkeleri (PECL) uyarınca 9.503. maddesi, Quebec Medeni Kanunu'nun 1613. maddesi, Milletlerarası Ticari Sözleşmelere İlişkin İlkeler (UPICC) uyarınca 7.4.4. maddesi, Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) uyarınca düzenlenen 74. maddesi, öngörülebilirlik ilkesinin uygulama alanı bulunduğu diğer düzenlemelerdendir.

4 Öngörülebilirlik ilkesinin çıkış noktası olarak Fransız Medeni Kanunu'nun 1149-1151 maddelerinin gösterildiğine ilişkin bknz. **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 575; **Cartwright**, s. 267; **Treitel**, Remedies, s. 150 vd. Fransız hukukunda öngörülebilirlik ilkesi hakkında detaylı bir çalışma için bkz. **Souleau, Isabelle:** La prévisibilité du dommage contractuel (Défense et illustration de l'article 1150 du code civil), Paris II, 1979.

öngörülebilirlik ilkesi, üstlendiği sözleşmesel yükümlülüklerini yerine getirmeyen borçlunun yol açtığı zararların sadece alacaklı tarafından öngörülebilecek bir nitelikte olduğu hallerde tazminine olanak sağlamaktadır. Bir diğer ifadeyle alacaklı, ihlâl nedeniyle meydana gelen zararının tazminini ancak belli koşullar çerçevesinde talep etme imkânına sahip olacaktır. Bu kapsamda söz konusu ilkenin açık bir şekilde olmasa da Türk hukukunda örtülü bir görünüme sahip olduğu benzer kurumlar ile mukayesesine de mümkün olduğu ölçüde yer verilerek; söz konusu ilkenin İngiliz hukukundaki işlevi açıklanmaya çalışılacaktır. Daha sonra ise, konunun mahkeme kararları doğrultusunda İngiliz hukukundaki gelişimine yer verilecektir.

I. Öngörülebilirlik İlkesinin İngiliz Sözleşme Hukukundaki İşlevi

İngiliz hukukunda tazminat sorumluluğunun sınırlandırılmasında kilit bir vazife üstlenen öngörülebilirlik ilkesi, Türk hukukunda tazminat sorumluluğunun gerek kurulmasında gerekse de sınırlandırılmasında önemli bir rol oynayan uygun nedensellik bağı ve kusur olgusu ile kısmen benzeşmektedir. Çalışmamızın kapsamını aşmamak maksadıyla, burada esas itibarıyla İngiliz tazminat hukukunda önemli bir yer edinmiş olan öngörülebilirlik ilkesine sözleşme nedeniyle meydana gelen zararın tazmini kapsamında yer verilecek olup; söz konusu ilkenin Türk hukukunda benzer bir fonksiyonu farklı ilkeler doğrultusunda sağlayan yapısından ise gerektiği ölçüde yararlanılacaktır.

Türk hukukunda tazminat sorumluluğunun sınırlandırılması bakımından, öngörülebilirlik ilkesinin kabul edilmediği her ne kadar ifade edilmiş olsa da⁵; Türk hukukunda borçlunun sorumluluğunun hem kurucu unsurunu oluşturan hem de tazminat sorumluluğunu sınırlayıcı bir unsur olarak fonksiyon gösteren uygun nedensellik bağı, İngiliz hukukunda öngörülebilirlik ilkesinin açıklanmasında yararlanılan ifadeler ile dikkat çekici benzerlikler ihtiva etmektedir. Her iki hukuk sisteminde benimsenen yaklaşım, meydana gelen zarar açısından değerlendirmede bulunurken *hayatın olağan akışı içerisinde* kavramını ve *genel yaşam tecrübesi olan borçlu* kavramını kullanmaktadır. Ne var ki, söz konusu ilkelerin zamansal açıdan hangi anda uygulama alanı buldukları da gerçekleştirilecek olan karşılaştırma açısından büyük farklılık arz etmektedir. Öngörülebilirlik ilkesinin varlığı, İngiliz hukukunda sözleşmenin kurulması aşamasından itibaren dikkate alınmaktadır. Söz konusu ilke, sözleşmenin ihlâli nedeniyle meydana gelen zararın; ihlâlin kuvvetle muhtemel sonucu olup olmayacağını tespitini; sözleşmenin kurulması sırasında sözleşenlerin birbirlerinin bilgisine sundukları özel durumları dikkate alarak gerçekleştirmektedir⁶. Tazminat sorumluluğunun sınırlandırılması bakımından kısmen benzer bir fonksiyonu Türk hukukunda üstlendiği düşünülen uygun nedensellik bağının varlığına ilişkin yapılan değerlendirme ise, sözleşmenin ihlâli sonrasında gerçekleşmektedir.

5 **Oğuzman, M. Kemal; Öz, M. Turgut:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt: II, 14. Bası, İstanbul 2018, s. 46 para. 139.

6 İngiliz hukukunda sözleşmesel sorumluluğun nedensellik bağı çerçevesinde sınırlandırılması ile öngörülebilirlik ilkesi çerçevesinde sınırlandırılmasının zaman zaman örtüştüğü de unutulmamalıdır. Bknz. *Stinnes Interoil GmbH v Halcoussis & Co*, [1982] 2 Lloyd's Rep 445, **Treitel, Sir Guenter:** The Law of Contract, 11th Edition, England 2003, s. 976 ("Treitel, The Law of Contract").

Sözleşmesel sorumlulukta, sorumluluk sebebinin ilke olarak *kusur prensibi* doğrultusunda belirlendiği Türk hukukundaki kusur olgusu⁷ da, İngiliz hukukunda yerini öngörülebilirlik ilkesine bırakmaktadır. Zira nasıl ki Türk öğretisinde sözleşme hukuku açısından borçlunun davranışı; makul bir yaşam tecrübesine sahip varsayımsal bir kişinin davranışı ile kıyaslanarak bir yandan soyutlanıp genelleştirilmeye bir yandan da somut olayın koşulları doğrultusunda, borçlunun mesleki eğitim durumu ile bilgi ve becerisi doğrultusunda somutlaştırılmaya çalışılıyorsa; İngiliz hukukunda da, hayatın olağan akışı içerisinde ortalama bir yaşam deneyimi olan borçlunun, sözleşmenin kurulduğu sırada bildiği ya da bilmesi gereken özel durumlar dikkate alınarak zararın öngörülebilir olup olmadığına karar verilmesine çalışılmaktadır. Bu doğrultuda İngiliz hukukunda klasik anlamda benimsenen öngörülebilirlik testinin, söz konusu sözleşmenin gerçekleştirilme amacı ve somut olayın koşulları doğrultusunda zaman içerisinde değişip gelişebileceği de aşağıda mümkün olduğu ölçüde kronolojik bir sıra ile ele almaya çalışacağımız mahkeme kararları çerçevesinde anlaşılabilir niteliktedir. Özetle, nasıl ki Türk hukukunda zararın öngörülüp borçlu tarafından önlenebileceği durumlar, ihmal kavramı altında değerlendirilerek tazminat sorumluluğundaki kusur karinesinin gerçekleştiği kabul edilmişse; İngiliz hukukunda da meydana gelen zararın borçlu tarafından öngörülebildiği durumlar, tazminat sorumluluğu kapsamında ele alınmıştır.

Anlaşıldığı üzere her iki hukuk sistemi de, tazminat sorumluluğunun kapsamının sınırlandırılmasında farklı prensiplere öncelik vermektedir. Söz konusu prensiplerin, benzer hukuki sorunlar karşısında farklı yöntemler geliştirmiş olduğu düşünülse de; sistemlerin kendi içlerinde bütünsel bir bakış açısıyla incelenmesi halinde, uygulama sırasında yarattıkları çözümlerin sözleşme adaletinin tesis edilmesi bakımından birbirine yakın bir tavır doğrultusunda şekillendiği anlaşılmaktadır.

II. Öngörülebilirlik İlkesinin İngiliz Hukukunda Yargı Kararları Çerçevesinde Gelişimi

A. *Hadley v Baxendale Kararı*

Söz konusu ilkenin ilk kez tartışıldığı *Hadley v Baxendale*⁸ kararında, bir değirmenin sahibi olan alacaklı, değirmenin bir dişlisinin bozulması üzerine; eski dişlinin model olarak kullanılması suretiyle üretilecek olan yeni dişlinin tedarik edilmesi amacıyla, dişliyi, taşıma işlemini gerçekleştirecek olan borçluya teslim eder. Değirmenin söz konusu dişli olmadan çalışmadığı konusunda borçluyu uyarma gereği duymayan ve bozulan dişlinin bir yedeği olmadığı hususunda da borçluyu ayrıca bilgilendirmeyen alacaklı; söz konusu dişlinin tesliminde gecikilmesi sonucunda, yoksun kaldığı kazancını tazminini borçludan talep eder.

7 **Baysal, Başak:** Zarar Görenin Kusuru, İstanbul 2012, s. 284; **Eren, Fikret:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2018, s. 1086 vd.; **Antalya, O. Gökhan:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt III, Borçların İfası ve Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları, İstanbul 2018, s. 226 vd. ve 288 vd.; **Nomer, Haluk N.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. Baskı, İstanbul 2018, s. 343 para. 179. (“Nomer, Borçlar Hukuku”)

8 Bknz. dph. 1.

Olayı değerlendiren mahkeme, alacaklının uğradığını ileri sürdüğü zararın borçlu tarafından hangi kapsamda öngörülebilir olduğunun tespiti bakımından iki aşamalı bir yöntem geliştirir. Söz konusu yöntem çerçevesinde benimsenen aşamalar arasında, birinin diğerinden daha öncelikli ya da daha önemli olduğu düşünülmemelidir. Burada önemli olan, somut olayın koşulları çerçevesinde meydana gelen zararın; yöntemin, hangi aşaması doğrultusunda tazmin edilebileceğine mahkeme tarafından karar verilmesidir. Bu doğrultuda ilk olarak hayatın olağan akışı içerisinde (*ordinary course of things/arising naturally*) yaşam deneyimi olan borçlunun, sözleşmenin kurulduğu sırada⁹ bildiği ya da bilmesi gereken¹⁰ bilgilerin esas alınacağı kabul edilir. İkinci olarak ise, sözleşenler tarafından sözleşmenin kurulduğu sırada özel olarak göz önünde bulundurulmuş ihtimallerin (*in the contemplation of*)¹¹ dikkate alınması gerektiğine dikkat çekilir. Prensibin ikinci aşaması, özellikle kişisel tercihlerin ön plana çıktığı ve alacaklının özel bir amacın gerçekleşmesini hedeflediği sözleşmeler bakımından büyük önem arz etmektedir¹². Zira bu sayede sözleşmeyi yapmasının esas nedenini teşkil eden özellikli durumu; borçlunun bilgisine açık bir şekilde sunmuş olan alacaklı, ileride gerçekleşmesi muhtemel olan sözleşmeye aykırılık ihtimallerine karşı, söz konusu riskleri borçlu açısından baştan öngörülebilir kılmakta¹³ ve bu sayede sözleşmenin ihlâli halinde ortaya çıkabilecek tazminat sorumluluğunun kapsamını kendi lehine genişletebilme imkânına kavuşmaktadır¹⁴.

- 9 *Jackson v Royal Bank of Scotland plc*, [2005] UKHL 3, [2005] 1 WLR 377 kararında *House of Lords* öngörülebilirlik testinin, borçlu bakımından sözleşmenin kurulduğu tarih itibarıyla mi yoksa sözleşmenin ihlâl edildiği tarih itibarıyla mi uygulanabilir olduğu yönündeki soruyu, sözleşmenin kurulması tarihini işaret ederek yanıtlamıştır. Bu yaklaşım özellikle sözleşmenin kurulması sırasında tarafların hayatın olağan akışı çerçevesinde meydana gelebilecek sözleşme ihlallerine karşı olmasa da; sözleşenler tarafından özel olarak göz önünde bulundurulmuş ihtimallerin sözleşmenin kurulması esnasında birbirlerinin dikkatine sunulacak olması nedeniyle önem arz etmektedir. Bknz. **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 578.
- 10 **Chen-Wishart**, *Mindy*: Contract Law, 5th Edition, Oxford 2015, s. 540; **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 575; **Furmston, M.P.**: Law of Contract, 15th Edition, Oxford University Press, 2007, s. 757; **Atiyah, P.S.**; **Smith, Stephen A.**: Atiyah's Introduction to The Law of Contract, Oxford 6th Edition, 2006, s. 416; **Treitel**, Remedies, s. 155; **Treitel**, The Law of Contract s. 965; **Beheshti, Reza**: "Comparative and Normative Analysis of Damages Under The SGA and the CESL", St. Thomas Law Review, Vol. 26, 2014, s. 413-443, s. 419. **Goldberg, Victor P.**: "The Achilles: Forsaking Foreseeability", Current Legal Problems, Vol. 66 (2013) s. 107-130, s. 110 vd.
- 11 **Chen-Wishart**, s. 540; **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 575; **Furmston**, s. 756 vd; **Treitel**, Remedies, s. 155; **Treitel**, The Law of Contract, s. 965; **Beheshti**, s. 419; **Atiyah/Smith**, s. 416; **Goldberg**, s. 110 vd.
- 12 **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 575; **O'Sullivan, Janet**: O'Sullivan & Hilliard's The Law of Contract, 8th Edition, Oxford 2018, s. 401 para. 16.67; **Furmston**, s. 762.
- 13 Öğretide *Chen-Wishart*, öngörülebilirlik ilkesinin aynı zamanda, sözleşenler arasındaki risk dağılımının etkin bir şekilde gerçekleştirilmesinde de büyük rol oynadığını ileri sürmektedir. Zira alacaklının sözleşmenin ihlâli durumunda borçlu açısından öngörülmesi makul olmayan rizikolar hakkında borçluyu önceden uyararak zorunda olması, borçlunun söz konusu rizikolara ilişkin sorumlu olmak istemediğini hem önceden ileri sürebilmesine hem de söz konusu rizikoları kabul edip sorumluluğunun bu yönde şekillenmesi halinde kendisi açısından bu durumu sözleşmenin fiyatına yansıtabilmesine imkân sağlamaktadır. Alacaklının söz konusu makul olmayan rizikoları borçluya bildirmesi, bir bakıma kendisini de koruyucu bir fonksiyon üstlenmektedir. Nitekim alacaklının bu doğrultuda ortaya koyduğu iradesinin; borçlu tarafından kabul edilmediği durumlarda alacaklı, söz konusu rizikolara karşı kendini önceden teminat altına alma olanağına da sahip olacaktır. Bknz. **Chen-Wishart**, s. 540.
- 14 **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 575 vd.; **O'Sullivan**, s. 401 para. 16.67. 1979 tarihli İngiliz *Sale of Goods Act*'in 50(2), 51(2) ve 53(2) maddeleri çerçevesinde de hayatın olağan akışı içerisinde kendiliğinden meydana gelme ihtimali bulunan (*directly and naturally resulting in the ordinary course of events*) zararların tazmin edileceği belirtilerek, *Hadley v Baxendale* kararında benimsenen prensiplerin bu alanda da uygulama alanı bulacağı kabul edilmiştir. Konuya ilişkin öğretide *Beheshti*, *Sale of Goods Act*'de, *Hadley v. Baxendale* kararında benimsenen prensiplerin esas

Sonuç olarak, borçlunun sözleşmenin ihlâli sonucunda ortaya çıkacağını bu iki aşama doğrultusunda öngöremeyeceği zararlardan ötürü sorumlu tutulamayacağına karar verilir¹⁵. Söz konusu yöntemi somut olayın koşulları çerçevesinde değerlendiren mahkeme; prensibin birinci aşaması açısından makul bir yaşam deneyimini haiz olan borçlunun, bozulan dişlinin bir yedeğinin elde bulundurulduğunu ve onarım sırasında değirmenin mevcut faaliyetine bu doğrultuda devam edeceğini düşünmesinin hayatın olağan akışına uygun bir yaklaşım olduğunu belirtir. Prensibin ikinci aşaması çerçevesinde de olayı değerlendiren mahkeme, alacaklının bozulan dişlinin söz konusu değirmenin çalışması için mutlaka gerekli olduğu bilgisini borçlu ile paylaşmadığına dikkat çeker. Prensibin her iki aşamasını da somut olaya uygulayan mahkeme, alacaklının uğradığını ileri sürdüğü yoksun kalınan kazanç talebini reddetmiştir.

B. Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd Kararı

*Hadley v Baxendale*¹⁶ kararında benimsenen yaklaşım, birbiri ile örtüşen ve karşılıklı olarak birbirini destekleyen iki aşamadan oluşmaktadır¹⁷. Nitekim hayatın olağan akışı içerisinde yaşam deneyimi olan sözleşenlerin, sözleşmenin ihlâli durumunda karşılaşılabileceklerini düşündükleri zararlar, çoğu zaman kendileri tarafından göz önünde bulundurulabilecek olan ihtimallerden ibaret olacaktır. Konuya ilişkin tesis edilen kararlar arasında kronolojik olarak *Hadley v Baxendale*¹⁸ kararından sonra karşılaştığımız *Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd*¹⁹ kararında ise, söz konusu iki aşamalı prensip sadeleştirilerek²⁰ tek aşamada bir bütün halinde değerlendirilmek istenmiştir. Bu doğrultuda sözleşmenin ihlâli olasılığında, borçlu tarafından sözleşmenin kurulması aşamasında öngörülmesi makul olan zararların tazmininin borçlu tarafından kabul edilmiş olduğu (*reasonably foreseeable as liable to result*) ve dolayısıyla alacaklı tarafından tazmininin istenebileceği kabul edilmiştir.

*Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd*²¹ kararına konu olan olayda çamaşırhane sahibi olan alıcı, işletmesini büyütme amacıyla satıcıdan yeni bir kazan satın almaya karar verir. Alıcının söz konusu kazanı derhal kullanmak istediği hususunda satıcıyı ayrıca bilgilendirmesine rağmen; kazan, sözleşmede kararlaştırılan tarihten yaklaşık beş ay sonra alıcıya teslim edilir. Bunun üzerine alıcı, sözleşmenin ihlâli nedeniyle uğradığı olağan kazanç

itibariyle birinci ayağının dikkate alındığını, prensibin ikinci ayağının ise 54. madde çerçevesinde ancak örtülü bir şekilde düzenlendiğini ileri sürmüştür. Detaylı bilgi için bkz. **Beheshti**, s. 419.

15 *Hadley v Baxendale*, (1854) 156 Eng. Rep. 145, 9 Ex. 341 kararında sözleşmenin ihlâli sonucunda meydana gelen zararın, sözleşmenin ihlâli anında öngörülebilir olup olmadığına ilişkin başvurulacak dayanak noktasını sözleşenlerin bilgisi ya da en azından sözleşmeyi ihlâl eden borçlunun bilgisinin oluşturmakta olduğu belirtilmiştir. Sözleşenlerin veya borçlunun bilgisi ile kastedilen ise; makul bir kişinin, sözleşmenin ihlâl edilmesinin olasılığında ne tür bir zarara sebebiyet vereceğini bilebileceği durumlardır.

16 Bknz. dpn. 1.

17 **Chen-Wishart**, s. 541; **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 576.

18 Bknz. dpn. 1.

19 *Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd*, [1949] 2 KB 528.

20 **Furmston**, s. 757.

21 Bknz. dpn. 19.

kayıbı ile birlikte kazanın zamanında teslim edilmesi durumunda Malzeme Tedarik Bakanlığı ile gerçekleştireceği ve oldukça yüksek bir kazanç elde etmeyi hedeflediği sözleşmeyi yapma fırsatını kaçırmamasından doğan zararının tazminini talep eder. Konuyu değerlendiren mahkeme, haksız fiil alanında tek aşama şeklinde uygulama alanı bulan makul derecede öngörülebilir olma (*reasonably foreseeable*) prensibinin bir benzerinin, sözleşmesel sorumluluk rejimi kapsamında da geçerli olduğuna kanaat getirir. Bu doğrultuda ticari bir işletmenin sahibi olan alıcının satın almış olduğu kazanın kullanımına derhal ihtiyaç duyduğunu sözleşmenin kurulması esnasında satıcısının bilgisine sunmuş olması; söz konusu sözleşmenin ihlali olasılığında meydana gelebilecek zarar kalemlerinin satıcı tarafından öngörülebilir olmasını sağlamak ve satıcının tazminat sorumluluğunun kapsamının bu yönde şekillenmesinde büyük rol oynamaktadır. Nitekim somut olayda da alıcının bu yöndeki ihtiyacını önceden satıcısının bilgisine sunmuş olması, kazanın geç teslimi sonucunda alıcının uğradığı ileri sürdüğü olağan kazanç kaybının talep edilmesine imkân sağlamıştır. Ne var ki, alıcının Bakanlık ile gerçekleştirmeyi hedeflediği sözleşmeye ilişkin bilgi sahibi olmayan satıcının, söz konusu sözleşmenin kurulması sırasında böylesi zararların meydana gelebileceğini öngörmesi gerekmediği verilen kararda ayrıca vurgulanmış olup, söz konusu talep mahkeme tarafından reddedilmiştir.

Özetle, *Hadley v Baxendale*²² kararında iki aşamalı olarak uygulanan prensibin özünde tek bir aşamaya indirgenebileceği *Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd*²³ kararı ile belirtilmiştir. Söz konusu kararda yargılamayı gerçekleştiren Yargıç *Asquith*, sözleşmenin kurulması sırasında borçlu tarafından öngörülmesi makul olan bütün zararların tazmininin tek bir aşamada talep edilebileceğini belirtmiştir. Sözleşmenin kurulması sırasında öngörülmesi makul olan zararlar ile kastedilen ise, sözleşenlerin hayatın olağan akışı çerçevesinde söz konusu sözleşmenin yapılması ile amaçladıkları menfaatin sözleşmenin karşı tarafınca fiilen bilindiği (*actual knowledge*) ya da bilinmesi gerektiğinin farz edilebileceği (*imputed knowledge*) halleridir. Bir diğer ifadeyle sözleşmenin kurulması esnasında borçlu, sözleşmeyi ihlâl etmesi durumunda meydana gelebileceğini öngördüğü zararlardan ötürü sorumlu tutulabilecektir. Yargıç *Asquith*'in konuya ilişkin yaklaşımı, öngörülebilirlik ilkesinin haksız fiil alanındaki görünümüne²⁴ benzemesi nedeniyle aynı zamanda öğretilde eleştirilmiştir. Nitekim haksız fiil hukukunda meydana gelen zarar, zarar verenin öngörebileceği ve bu durumun ileride bir tazminat sorumluluğuna yol açabileceği hususunda olağandışı bir ihtimalin gerçekleşmesi sonucu dahi meydana gelmiş olsa tazmin edilecektir²⁵. Zira zarar görenin söz konusu ihtimalin gerçekleşmesine karşı kendini önceden koruma imkânı bulunmamaktadır²⁶.

22 Bknz. d.pn. 1.

23 Bknz. d.pn. 19.

24 *Overseas Tankship (UK) v Morts Dock and Engineering Co (The Wagon Mound)*, [1961] AC 388; **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 578; **Treitel**, *The Law of Contract*, s. 966.

25 **Chen-Wishart**, s. 541; **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 578.

26 İngiliz öğretisinde meydana gelen zararın sözleşmesel anlamda tazminat sorumluluğuna esas teşkil etmesi bakımından aranan öngörülebilirlik ilkesi, haksız fiil anlamındaki tazminat sorumluluğu ile mukayese edilmekte ve bu doğrultuda sözleşmesel sorumlulukta aranan öngörülebilirlik ilkesinin, haksız fiil sorumluluğuna kıyasla daha yüksek bir düzeyde olması gerektiği kabul edilmektedir. Detaylı bilgi için bknz. **Treitel**, *The Law of Contract*, s. 967; **Chen-Wishart**, s. 541. Nitekim sözleşme hukukunda sözleşenlerden biri, sözleşmenin karşı tarafı için

C. *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles* Kararı

*Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*²⁷ kararında mahkeme *Hadley v Baxendale*²⁸ kararında benimsediği prensipleri günümüz koşulları çerçevesinde yeniden değerlendirme fırsatını elde etmiştir. Karara konu olan olayda, çartererler ile geminin sahipleri arasında yapılan ve uyuşmazlığa konu olan çarter sözleşmesi uyarınca geminin 2 Mayıs tarihinde iade edilmesi gerektiği kararlaştırılmıştır. Piyasada yaşanan gelişmeler sonucunda, nisan ayında çarter sözleşmelerinde kararlaştırılan bedellerin yaklaşık iki katına çıkması üzerine gemi sahibi, geminin 2 Mayıs tarihinde iade edileceği inancıyla bir başka çarterer ile günlük 39,500\$ üzerinden altı ay süre ile bir diğer çarter sözleşmesini gerçekleştirir. Ne var ki geminin 11 Mayıs tarihinde halen iade edilmemesi ve aradaki zaman diliminde de çarter bedellerinin aniden düşmesi üzerine gemi sahibi, yapmış olduğu ikinci çarter sözleşmesinde kararlaştırılan tarihte gemiyi teslim edemez ve teslim tarihini ileri bir tarih ile değiştirmek zorunda kalır. İkinci çarterer ile gerçekleştirdiği müzakere sonucunda söz konusu sözleşmenin günlük 31,500\$ üzerinden yeniden kurulmasını sağlayan gemi sahibi; günlük 39,500\$ yerine 31,500\$ üzerinden kurulan çarter sözleşmesi nedeniyle, her bir gün için uğradığı 8,000\$'lık kazanç kaybı zararının tazmin edilmesi gerektiğini ileri sürer. Gemi sahibi, her bir gün için uğradığı kazanç kaybının ikinci çarter sözleşmesinin süresi olan altı aya yansıtılması gerektiği ve bu doğrultuda yapılacak bir hesaplama sonucunda, toplamda 1,300,000\$'ı aşan kazanç kaybının tazmin edilmesi gerektiği inancındadır. Meydana gelen uyuşmazlığa neden olan birinci çarter sözleşmesinin tarafı konumundaki çarterer ise, geminin sözleşmede kararlaştırılan tarihte iade edilememesi nedeniyle sadece geç kalınan döneme ilişkin günlük 8,000\$ üzerinden uğranılan kazanç kaybının tazmininin talep edilebileceğini ve bu çerçevede gemi sahibinin yaklaşık 158,000\$ olarak hesaplanması gereken zararının tazmininden sorumlu tutulabileceğini düşünmektedir.

Somut olayda uyuşmazlığın temel esasını, hızlı bir şekilde değişkenlik gösteren piyasa koşullarından istifade edilerek gemi sahibi tarafından gerçekleştirilen oldukça kazançlı ikinci çarter sözleşmesinin; birinci çartererlerin sözleşmeyi ihlâl etmesi sonucunda piyasada yaşanan ani düşüşün de etkisiyle, zamanında ifa edilememesi ve bu doğrultuda gemi sahibinin beklenenden daha az miktarda kazanç elde etmesi oluşturmaktadır. Kararı değerlendiren mahkeme üyelerinin tamamı, çarter sözleşmesine konu edilen gemiyi zamanında iade etmeyen birinci çartererlerin sadece geciktiği gün sayısı doğrultusunda sorumlu tutulabileceğine kanaat getirmişlerdir. Her ne kadar kararı veren mahkeme üyeleri, söz konusu sonucun tayininde ortak bir irade

olağandışı olarak kabul edilebilecek bir riskten kendisini korumak istiyorsa, sözleşme kurulmadan önce bu duruma ilişkin karşı tarafın dikkatini çekip bu durumun meydana gelmesi ihtimalinde söz konusu riskin gerçekleşmesinin karşı sözleşenin sorumluluk alanına dahil edilmesini sağlama imkânını haizdir. Ancak haksız fiil anlamındaki sorumluluk kapsamında düşündüğümüzde ise, zarar görenin meydana gelmesinin kolaylıkla ihtimal dahilinde olmayan risklere karşı kendisini koruma imkânı mümkün olmadığı gibi; zarar verenin de yol açtığı haksız fiil ile ilişkilendirilmesi makul olmayan zarar kalemlerinin kendisi açısından öngörülebilir olmadığını ileri sürerek tazminat sorumluluğundan kurtulmaya çalışması mümkün olmayacaktır. Bknz. O'Sullivan, s. 408 para. 16.87.

27 *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*, [2008] UKHL 48, [2008] All ER (D) 117 (Jul), (Approved judgment).

28 Bknz. dpn. 1.

doğrultusunda hüküm tesis etmiş olsalar da, tesis edilen kararı farklı şekillerde gerekçelendirme ihtiyacı duymuşlardır.

Yargıç *Hoffmann, Hope ve Walker, Hadley v Baxendale*²⁹ kararında benimsenen iki aşamalı testi uygulamak yerine, somut olayın koşulları çerçevesinde farklı değişkenlerin de dikkate alınabileceğini belirten daha esnek bir yaklaşımın kabulü doğrultusunda bir irade göstermişlerdir. Bu doğrultuda karara ilişkin tesis ettikleri gerekçede, birinci çartererin söz konusu sözleşmenin ihlâli durumunda ortaya çıkacak sorumluluğu kabul etmeye (*assuming responsibility for liability*) yönelik makul bir bilinç ile sözleşmeyi gerçekleştirip gerçekleştirmediği ve bu doğrultuda uyumsuzluğa konu olan kazanç kaybının sözleşmenin kapsamına dahil edilip edilemeyeceğinin tespit edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Bir diğer ifadeyle, meydana gelen zararın öngörülebilir olmasının yeterli olmadığını vurgulayan yargıçlar, hem uğranılan zararın türü itibarıyla sözleşmenin kurulması sırasında makul şekilde davranan çarterer tarafından öngörülebilir olmasının gerektiğini hem de çartererin söz konusu sorumluluğu kabul etme bilinciyle sözleşme ilişkisini tesis etmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Yaklaşımlarını somut olay çerçevesinde değerlendiren mahkeme üyeleri; birinci çartererin, sözleşmede kararlaştırılan tarihte gemiyi iade etmemesinin böylesi bir sorumluluğa neden olabileceğini sözleşmenin kurulması esnasında öngörmesinin mümkün olmadığı kanaatindedirler. Nitekim deniz ticareti hukukundaki yerleşik teamüller çerçevesinde, çartererlerin iadede geciktikleri zaman dilimi ile sınırlı bir tazminat sorumluluklarının doğabileceği kabul edilmektedir. Bu yaklaşımlarının gemi sahibi açısından da geçerli olduğu kanaatine ulaşan mahkeme üyeleri, oldukça kısa bir zaman dilimi içerisinde piyasa koşullarında meydana gelen yükselmenin ve arkasından gerçekleşen ani düşüşün gemi sahibi tarafından da birinci çartererin bilgisine özel olarak sunulmasının mümkün olmadığını vurgulamışlardır. Gemi sahibinin, geminin kendisine birinci çarterer tarafından iade edileceği ve kendisinin gemiyi ikinci çarterere teslim edeceği tarihler arasındaki yakınlığı dikkate almaksızın, daha fazla kazanç elde etmek gayesiyle her iki çarter sözleşmesini de gerçekleştirerek oldukça riskli bir duruma bir bakıma kendisinin sebebiyet vermiş olduğu da kararın gerekçesinde dikkat çekilen hususlardan bir diğerini oluşturmaktadır. Zira ikinci çarter sözleşmesi çerçevesinde yüksek bir kazanç elde etmeyi hedefleyen gemi sahibi, birinci çarterer tarafından gerçekleştirilecek son seferi kabul etmeyip, geminin gerekirse bir süreliğine limanda bekletilmesini ve sözleşmede kararlaştırılan tarihte ikinci çarterere teslim edilmesini sağlayabilirdi³⁰.

Kararı değerlendiren diğer iki mahkeme üyesi ise, meydana gelen olağanüstü nitelikteki kazanç kaybının birinci çarterer tarafından öngörülmesinin mümkün olmadığı ve gemi sahibi tarafından yapılan hesaplama doğrultusunda tazmininin istenemeyeceğini, *Hadley v Baxendale*³¹ kararı çerçevesinde benimsenen ikinci aşama doğrultusunda çözümlenmeyi tercih etmişlerdir. Zira piyasa koşullarında meydana gelen geçici nitelikteki yükselişin gemi sahibinin oldukça kârlı bir sözleşmeyi gerçekleştirmesine olanak sağlayabileceği gibi; piyasada yaşanan ani bir düşüşün

29 Bknz. dpn. 1.

30 Belli bir zamanla sınırlandırılan gemi kiralama sözleşmeleri ile ilgili bilgi ve karara konu olan olayda böylesi bir itirazın ileri sürülmesinin mümkün olup olmadığı yönünde detaylı bilgi için bknz. **Goldberg**, s. 113 vd.

31 Bknz. dpn. 1.

de gemi sahibi tarafından kurulan çarter sözleşmesinin yeniden müzakere edilerek gözden geçirilmesine neden olabileceğinin öngörülmesinin mümkün olmayacağını kararın gerekçesinde belirtmişlerdir.

Her iki yaklaşım da değerlendirildiğinde, tıpkı sözleşme hukukunun diğere alanlarında olduğu üzere, *Hadley v Baxendale*³² kararında benimsenen klasik görüşün yoruma kolaylıkla yer bırakmayacak derecede açık olduğu ancak bu yaklaşımın zaman zaman adaletsiz bir sonucun tesisine yol açabileceğii anlaşılmaktadır. Mahkeme üyeleri tarafından ağırlıklı olarak benimsenen diğere görüşün ise, daha örtülü bir yöntem doğrultusunda geliştiğı ve fakat uygulama açısından daha incelikli bir yaklaşım ile çözüme ulaştığı söylenebilir³³. Bu durum, makul derecede öngörülebilir olma ölçütüne ilişkin mahkemelerin daha önceden benimsedikleri iki aşamalı testin dışında somut olay çerçevesinde diğere pek çok değışkeni de dikkate alabileceklerini göstermektedir. Mahkemelerin iki aşamalı ve sınırları daha kesin şekilde belirlenmiş bir testi uygulamak yerine, mevcut uyumsuzluk çerçevesinde farklı değışkenleri dikkate alabilecekleri daha esnek bir yaklaşımı tercih etmek istemeleri, sözleşme adaletinin her bir olay bakımından tesisini hedefleyen ve bu doğrultuda yargıca büyük ölçüde takdir yetkisi tanıyan İngiliz hukukunun temel mantığı ile de büyük ölçüde uyum göstermektedir³⁴. Nitekim kararı değerlendiren mahkeme üyelerinin çoğunluğu tarafından benimsenen yaklaşım da bu yönde olmuştur.

Öğretide benimsenen bu yaklaşımı pekiştirmek amacıyla *Peel*³⁵, taksi şoförünün arabasına binen bir müşterinin kendisi açısından büyük önem taşıyan bir iş toplantısına otuz dakika içinde yetişmesi halinde yaklaşık 100,000,000\$ kazanç elde edeceğini belirtmesine rağmen; gidilmesi planlanan mesafenin yirmi dakika sürmesi gerekirken taksi şoförünün davranışı nedeniyle kırk dakika sürmesi sonucunda müşterinin söz konusu toplantıya zamanında yetişemediğı dramatik bir örnek kurgulamıştır. Bu olayda her ne kadar müşteri ile taksi şoförü arasında kurulan sözleşme, şoförün davranışı nedeniyle ihlâl edilmiş olsa da; meydana gelen kazanç kaybı nedeniyle şoförün sorumlu tutulması kolaylıkla kabul edilebilecek bir yaklaşım değıldir. Nitekim somut olay bakımından şoföre söz konusu sözleşmenin şartlarını müzakere etme imkânı tanınmadığı gibi, mevcut sözleşme doğrultusunda kendisine ödenecek olan ücret de üstlenmiş olduğu sorumluluğu yansıtmaktan oldukça uzaktır. Bu bakış açısı ile uyumlu olarak; somut sözleşme ilişkisi çerçevesinde farklı değışkenlerin dikkate alınabileceğini vurgulayan *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*³⁶ kararı değerlendirildiğinde, öğretilerde birtakım tereddütler ile karşılaşılması da kaçınılmaz olmuştur. Söz konusu tereddütlerin odak noktasını, mahkemelerin açık ve eksiksiz bir şekilde hangi değışkenleri dikkate alarak karar tesis edeceklerinin her zaman için büyük bir belirsizlik içermesi oluşturmaktadır. Bu durumun aynı zamanda, mahkemelerin klasik anlamda benimsenen iki aşamalı öngörülebilirlik testinden

32 Bknz. dpn. 1.

33 O'Sullivan, s. 405 para. 16.79.

34 Bu doğrultuda bknz. O'Sullivan, s. 405 para. 16.79.

35 Peel, Edwin: "Remoteness revisited" (2009) Law Quarterly Review 6 (Case Note).

36 Bknz. dpn. 27.

ya da söz konusu testin yalınlaştırılmış halinden her durumda kolaylıkla uzaklaşarak; bir bakıma keyfi kararlar tesis edilmesi ihtimalini de gündeme getireceği ileri sürülmektedir³⁷.

D. Siemens Building Supershield Ltd v Siemens Building Technologies FE Ltd Kararı

*Siemens Building Supershield Ltd v Siemens Building Technologies FE Ltd*³⁸ kararına konu olan olayda, *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*³⁹ kararında benimsenen yaklaşımlardan hangisinin benimsenmesi gerektiği Yargıç *Toulson* tarafından yeniden tartışmaya açılmıştır. Esas itibarıyla Yargıç *Hoffmann, Hope ve Walker* tarafından benimsenen yaklaşımın esas alındığı kararda borçlunun meydana gelen zarardan sorumlu tutulabilmesi, ihlâl sonucu meydana gelmesi makul olan tüm zarara ilişkin sorumluluğu üstlendiği hallere hasredilmiştir. Aşağıda ele alacağımız söz konusu karar, *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁴⁰ kararında mahkeme üyeleri tarafından ağırlıklı olarak benimsenen yaklaşımının uygulamada nasıl bir rol üstleneceğinin anlaşılması bakımından da önem arz etmektedir.

Karara konu olan olayda Siemens, hukuk bürosu olarak kullanılacak olan ofise yangın durumunda devreye girecek bir yangın söndürme sisteminin tedarik edilmesini ve kurulmasını üstlenir. Söz konusu sistemin tedarikini gerçekleştiren Siemens, kurulmasını ise alt yüklenici olan Supershield'e bırakır. Supershield, yangın suyu tesisatına ilişkin teçhizatın kurulumunu ayıplı şekilde gerçekleştirir ve yangın söndürme sisteminin kendi deposu içerisinde yer alan su, ofisin zemin katına dolar. Her ne kadar söz konusu su deposunun içinde bulunduğu odanın zemininde suyun boşaltılmasını sağlayan drenaj boruları mevcut olsa da; söz konusu boruların tıkalı olması, suyun tahliyesini engeller. Bu nedenle su deposunun içindeki su, sadece içinde bulunduğu odada yükselmekle kalmaz, aynı katta yer alan elektrik tesisatına kadar ulaşarak önemli miktarda zarara sebebiyet verir. Siemens alt yüklenicisinin ofiste yol açtığı zararı mahkemeye başvurulmasına gerek kalınmaksızın derhal giderir, sonrasında ise ödemiş olduğu zarar miktarında Supershield'den tazminat talep eder. Bunun üzerine Siemens'e karşı gerçekleştirdiği savunmasında Supershield; elektrik tesisatında meydana gelen zarara ilişkin herhangi bir tazminat sorumluluğunun bulunmadığını, zira elektrik tesisatında meydana gelen zararın öngörülebilir bir nitelik taşımadığını ileri sürer. Supershield'a göre, su deposunun içinde bulunduğu odanın zemininde yer alan drenaj borularının tıkalı olması ve suyun söz konusu borular aracılığıyla tahliyesinin sağlanamaması, hayatın olağan akışı içerisinde pek muhtemel olmayan ve oldukça talihsiz bir durum olarak nitelendirilebilir.

Konuyu değerlendiren mahkeme ise, Supershield tarafından gerçekleştirilen ayıplı ifanın, bir diğer ifadeyle sözleşme ihlâlinin söz konusu zarara yol açmasının ne kadar beklenilmeyen bir

37 O'Sullivan, s. 405 para. 16.79.

38 *Siemens Building Supershield Ltd v Siemens Building Technologies FE Ltd*, [2010] EWCA Civ 7; [2010] All ER (D) 113.

39 Bknz. d.pn. 27.

40 Bknz. d.pn. 27.

ihtimal olduğuna bakılmasına gerek bulunmadığını belirtmiştir. Nitekim yangın söndürme tesisatına ilişkin teçhizat düzgün bir şekilde kurulmuş olsaydı, zarara sebebiyet veren su baskını gerçekleşmeyecekti. Bu doğrultuda alt yüklenicinin meydana gelecek bir ihlâl durumunda ortaya çıkacak sorumluluğu kabul etmeye yönelik makul bir bilinç ile söz konusu sözleşmeyi gerçekleştirdiği ve dolayısıyla meydana gelen zararın da öngörülebilir bir nitelikte olduğu mahkeme tarafından kabul edilerek, Supershield'in sorumlu olduğuna kanaat getirilmiştir. Mahkemenin vermiş olduğu kararda, *Hadley v Baxendale*⁴¹ kararında benimsenen iki aşamalı yöntemin halen geçerliliğini devam ettirdiği (*remains good law*) belirtilmekle birlikte; uyuşmazlığa konu edilen zararın niteliği ya da somut olayın koşulları çerçevesinde yeni tarihli kararlarda belirtilen diğer yöntemlerin de uygulama alanı bulabileceği özellikle vurgulanmıştır⁴².

Bu doğrultuda, *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁴³ kararındaki yaklaşım ile *Hadley v Baxendale*⁴⁴ kararındaki yaklaşımın birbiriyle örtüşmediği ve farklı sonuçlara yol açabileceği anlaşılmaktadır. Başka bir deyişle, *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁴⁵ kararında benimsenen yaklaşım çerçevesinde, borçlu bakımından öngörülebilir bir nitelik ihtiva etmeyen zarar kalemi, *Hadley v Baxendale*⁴⁶ kararı çerçevesinde öngörülebilir olarak kabul edilebilecektir. Nitekim somut olayın koşulları *Hadley v Baxendale*⁴⁷ kararı çerçevesinde düşünüldüğünde, meydana gelen sözleşme ihlâli sonucunda söz konusu zararın gerçekleşmesi uzak bir ihtimal olarak değerlendirilebilecek ve sözleşme ile üstlenmiş olduğu yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirmeyen alt yüklenici bakımından zararın öngörülebilir olmadığı kabul edilebilecektir. Ne var ki somut olayda mahkeme tarafından gerçekleştirilen çıkarım, *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁴⁸ kararında benimsenen yaklaşım doğrultusunda şekillendirilmiş ve meydana gelen zararın borçlu açısından öngörülebilir olduğu kabul edilmiştir. Ancak mahkemelerin hangi durumda *Hadley v Baxendale*⁴⁹ kararında benimsenen yöntemden ayrılacakları hususunu tam anlamıyla açıklığa kavuşturmak, her zaman için kolay olmayacaktır⁵⁰.

41 Bknz. dpn. 1.

42 *Sylvia Shipping Co Ltd v Progress Bulk Carriers Ltd* [2010] EWHC 542 kararında mahkeme, *Hadley v. Baxendale* kararında benimsenen iki aşamalı yöntemin çoğu zaman için geçerliliğini koruduğunu, somut olayın koşulları çerçevesinde ihtiyaç duyulmadığı sürece *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles* kararında benimsenen yönteme başvurulmasına gerek olmadığını belirtmiştir.

43 Bknz. dpn. 27.

44 Bknz. dpn. 1.

45 Bknz. dpn. 27.

46 Bknz. dpn. 1.

47 Bknz. dpn. 1.

48 Bknz. dpn. 27.

49 Bknz. dpn. 1.

50 **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 580.

E. Değerlendirme

*Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁵¹ kararından sonra, Yargıç *Hoffmann*, *Hope* ve *Walker* tarafından meydana gelen zararın öngörülebilir olması ve tazminat sorumluluğuna yol açabilmesi için, mevcut sözleşme ilişkisi içerisinde söz konusu zarar kalemine nasıl bir rol atfedildiğinin ayrıca tespit edilmesinin gerektiği yönündeki yaklaşım giderek değer kazanmıştır. Konuya ilişkin Yargıç *Hoffman*'ın açıklaması, “sözleşenlerin söz konusu sözleşmeyi gerçekleştirmekle hedefledikleri ve ilk bakışta varsayımsal olarak tespit edilebilir nitelikteki zararlarının, sözleşenler tarafından pek çok sözleşmenin uygulanması aşamasında öngörülebilir olduğu kabul edilmekle birlikte; çevresel faktörler ya da konuya ilişkin ilgili piyasada benimsenen genel kabulden farklı bir anlayışın sözleşenler tarafından benimsendiği hallerde de bu durum, meydana gelen sözleşme ihlâlinden borçlunun sorumlu olmayacağı yaklaşımının kabulüne de olanak sağlayabilir” şeklindedir. Yargıç *Hoffman*'ın, Yargıç *Hope* ve *Walker* tarafından da benimsenen bu yaklaşımı, “makul derecede öngörülebilir olma kistasının” bir zararın öngörülebilir olup olmadığının tespiti bakımından belirleyici bir rol oynadığını ve sözleşmenin ihlâli durumunda ortaya çıkacak sorumluluğun borçlu tarafından tazmininin sağlanabilmesi için; öncesinde mutlaka kabul edilmesi gerektiğini bir kez daha vurgulamaktadır⁵².

Bu yaklaşım *John Grimes Partnership Ltd v Gubbins*⁵³ kararında biraz daha açıklığa kavuşmaktadır. Nitekim mahkeme tarafından yapılan değerlendirmede, hayatın olağan akışı içerisinde ve normal şartlar altında borçlunun ortaya çıkması öngörülebilir nitelikte makul olan zararlara ilişkin varsayımsal anlamda sorumlu tutulabileceği kabul edilmiştir. Ne var ki sözleşmenin mahiyeti veya sözleşenlerin ticari anlamdaki eğilimleri ya da herhangi bir özel durumun varlığına ilişkin aksi bir durumun ispat edilebilir olması halinde, artık borçlunun varsayımsal anlamda bir sorumluluğunun bulunduğu bahsedilemeyecektir. Zira makul bir şekilde öngörülebilir olma esas mahkemeler tarafından normal koşullar altında büyük ölçüde uygulanmakla birlikte; özel bir durumun varlığı ve bu durumun ispat edilebilir olması halinde borçlu, meydana gelen söz konusu zarardan sorumlu tutulamayacaktır.

*Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁵⁴ kararından sonra öne çıkan bir diğer hususu ise, meydana gelen zararın tazminat sorumluluğuna esas teşkil etmesi için aranan öngörülebilirlik ilkesinin katı bir şekilde mi yoksa somut olayın koşulları çerçevesinde esnek bir yaklaşım doğrultusunda mı uygulanacağı sorusuna verilen yanıt oluşturmaktadır. Nitekim söz konusu karardan önce sözleşmesel sorumluluğun öngörülebilirlik prensibi doğrultusunda sınırlandırılmasında, katı bir şekilde uygulanan iki aşamalı testin yeterli olduğu yaklaşımı hâkimdi. Söz konusu iki aşamalı testin, mevcut koşullar çerçevesinde yeni değişkenlerin eklenmesiyle birlikte göstereceği değişim ve gelişimde *Transfield Shipping Inc of*

51 Bknz. dpn. 27.

52 O'Sullivan, s. 407 para. 16.85.

53 *John Grimes Partnership Ltd v Gubbins*⁵³ [2013] EWCA Civ 37.

54 Bknz. dpn. 27.

*Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁵⁵ kararının yadsınamaz bir etkisi olmuştur.

Söz konusu kararın, uğranılan zararın hem sözleşmesel sorumluluk hem de haksız fiil sorumluluğu kapsamında birlikte değerlendirilebileceği ihtimaller bakımından da uygulanabileceği kanaati öğretide hâsıl olmuştur. Her ne kadar İngiliz hukukunda öngörülebilirlik ilkesi, sözleşmesel anlamda ve haksız fiil alanında çoğu zaman farklı şekillerde uygulanıyor olsa da; her iki alandaki sorumluluk sebeplerinin adeta bir yarışma içerisinde bulunduğu ihtimaller⁵⁶ bakımından da *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁵⁷ kararında benimsenen yaklaşım önem arz etmektedir. Ancak konuya ilişkin getirilen çözüm, esas itibariyle *Wellesley Partners LLP v Withers LLP*⁵⁸ kararı ile öğretide somutlaştırılmıştır. Karara konu olan olayda davalı konumunda bulunan avukatlar, bir banka tarafından gerçekleştirilen sermaye yatırımı doğrultusunda kurulan ve üst düzey yöneticiler ile iş sahipleri arasında çeşitli iş ilişkilerinin kurulmasının hedeflendiği davacı firmayı temsil etmektedirler. Firma ile banka arasında gerçekleştirilen ve davalı avukatlar tarafından düzenlenmesi gereken yatırım sözleşmesi çerçevesinde bankanın, kırk ikinci ayın sonunda firmaya tahsis ettiği sermayenin yarısını geri çekebilme olanağına kavuşacağı üzerinde anlaşılmıştır. Ne var ki söz konusu sözleşmeyi hazırlayan avukatların kusuru sonucunda; banka tarafından sermayenin yarısının geri alınmasına imkân sağlayan düzenleme, kırk ikinci aydan itibaren kullanılabilir şekilde değil, sözleşmenin gerçekleştirildiği ilk kırk bir aylık dönemde kullanılabilir şekilde düzenlenmiştir. Kendisine tanınan söz konusu olanaktan bir an önce yararlanmaya çalışan banka, on ikinci ayın sonunda firmaya sağlamış olduğu sermayenin yarısını geri çekmiştir. Bu durum, somut olayda davacı konumunda bulunan firmanın Amerika Birleşik Devletleri'nde tesis etmeye çalıştığı oldukça kârlı olan diğer yatırımlarını olumsuz yönde etkilemiştir.

Uyuşmazlığı değerlendiren mahkeme, *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁵⁹ kararında uygulanan şekliyle burada da meydana gelen zararın öngörülebilirlik testinin filtresinden geçirilmesi gerektiğini kabul etmiştir. Ne var ki somut olayın koşulları çerçevesinde davacı firmanın uğradığı zarar, öngörülebilirlik testinin en katı haliyle uygulama alanı bulduğu *Hadley v Baxendale*⁶⁰ kararı çerçevesinde benimsenen iki aşamalı yöntem doğrultusunda dahi tazmin edilebilir niteliktedir. Zira davacı firma, davalı konumdaki avukatlar tarafından hazırlanan sözleşmede, bankanın sözleşmenin gerçekleştirilmesinden itibaren ilk kırk bir aylık dönemde gerçekleştirdiği sermaye yatırımını geri çekmesinin mümkün olmayacağına ilişkin bir sözleşme klozunun sözleşmede yer alması yönündeki isteğini açık bir şekilde belirtmiştir. Burada uğranılması muhtemel olan zararın sözleşmenin kurulması esnasında

55 Bknz. d.pn. 27.

56 Birlikte sorumluluk esasları çerçevesinde uygulanacak olan öngörülebilirlik ilkesinin sözleşmesel anlamda ve haksız fiil alanında farklı şekillerde uygulama alanı bulacağı ile ilgili *Yapp v Foreign and Commonwealth Office*, [2014] EWCA Civ 1512; [2015] IRLR 112 kararı için bknz. O'Sullivan, s. 409 para. 16.91.

57 Bknz. d.pn. 27.

58 *Wellesley Partners LLP v Withers LLP*, [2015] EWCA Civ 1146.

59 Bknz. d.pn. 27.

60 Bknz. d.pn. 1.

miktar anlamında tam anlamıyla belirlenemiyor olması, davalının ortaya çıkacak sorumluluğu kabul etmeye ilişkin makul bir bilinç ile sözleşmeyi gerçekleştirmediği anlamını taşımamalıdır. Zira söz konusu sözleşme davalı avukatlık firması tarafından davacının isteğine uygun şekilde hazırlansaydı ve banka kararlaştırılan süre boyunca gerçekleştirmiş olduğu sermaye yatırımını geri çekme olanağına sahip olmasaydı da, davacının elde etmeyi hedeflediği kazancın miktarının tam anlamıyla hesaplanması yine mümkün olmayacaktı⁶¹. Mahkeme kararında benimsenen bu yaklaşım, öngörülebilirlik testinin sadece malvarlığının aktifinde fiili bir azalma ya da malvarlığının pasifinde fiili bir çoğalma olarak tanımlanan⁶² fiili zararın varlığı halinde değil; alacaklının malvarlığının aktifindeki çoğalma yahut pasifindeki azalma imkânını kaybetmiş olmasına dayanan⁶³ yoksun kalınan kazanç durumunda da aynı şekilde uygulanabileceğini bir kez daha vurgulaması itibariyle önem arz etmektedir.

Yoksun kalınan kazancın öngörülebilirlik prensibi çerçevesinde İngiliz öğretisinde uygulama alanı bulabileceği yönünde benimsenen eğilimin bir diğer sonucu da, malvarlığının mevcut durumunun tespit edilmesinin herhangi bir zorluk arz etmemesine rağmen; yoksun kalınan kazanç talebinin çoğu zaman varsayımlara dayalı farazi bir değerlendirmeyi gerektirecek olmasıdır. Fiili zararın ve yoksun kalınan kazancın, basit bir matematik işlemi ile hesaplanabildiği haller öğretiyi pek meşgul etmese de yoksun kalınan kazancın, fiili zarara kıyasla daha spekülatif olabilmesi ve miktarının tespitinde yaşanan birtakım güçlükler öğretiyi sorunun çözülmesi hususunda yönlendirmiştir⁶⁴. Bu doğrultuda alacaklı tarafından uğranılan kazanç kaybının miktar itibariyle tam anlamıyla öngörülebilir bir nitelikte olmasa da öngörülebilir olan kısmı itibariyle tazmin edilebileceği İngiliz hukukunda kabul edilmektedir⁶⁵.

61 O'Sullivan, s. 410 para. 16.93 vd.

62 Tekinay, Selahattin Sulhi; Akman, Sermet; Burcuoğlu, Haluk; Altop, Atilla: Borçlar Hukuku, İstanbul 1993, s. 559 vd. ve 856 vd.; Topuz, Murat: İsviçre ve Türk Borçlar Hukuku ile Karşılaştırmalı Olarak Roma Borçlar Hukukunda Maddi Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi, İstanbul 2011, s. 14, 39 ve 41; Kılıçoğlu, Ahmet M.: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2017, s. 394; Eren, s. 550; Oğuzman, M. Kemal; Öz, M. Turgut: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I, 16. Bası, İstanbul 2018, s. 390 para. 1284; Oğuzman/Öz, s. 41 para. 120; Antalya, O. Gökhan: Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt II, (Haksız Fiilden Doğan Borç ilişkileri Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç ilişkileri), İstanbul 2018, s. 93; Nomer, Borçlar Hukuku, s. 166 para. 111.4.

63 Tekinay/Akman/Burcuoğlu/Altop, s. 559 vd. ve 857; Topuz, s. 14, 39 ve 47; Kılıçoğlu, s. 395; Eren, s. 550 vd.; Oğuzman/Öz, Cilt: I, s. 390 para. 1285; Oğuzman/Öz, Cilt: II, s. 41 para. 121; Antalya, Cilt: II, s. 94; Nomer, Borçlar Hukuku, s. 166 para. 111.4.

64 Parsons (Livestock) Ltd. v. Uttley Ingham & Co., [1978] Q.B. 791 kararına konu olan olayda, borçlu hayvan yeminin muhafazası için alacaklıya sağlamayı taahhüt ettiği siloyu ayıplı bir şekilde teslim etmiş ve söz konusu silonun içinde saklanan yemin küflenmesi sonucunda 254 hayvan geçirdiği bağırsak hastalığı sonucunda telef olmuştur. Yargılamayı gerçekleştiren mahkeme, borçlu tarafından ayıplı şekilde sağlanan ve gıda ile temasa uygun olmayan silonun içerisinde muhafaza edilecek yemin; söz konusu hayvanlara zarar verebileceğinin borçlu tarafından öngörülebilir olduğunu belirtmiştir. Alacaklının yetiştirme amacıyla beslediği hayvanlarının telef olması sonucunda uğradığı zararın tazminini talep eden alacaklının söz konusu talebi kabul edilmekle birlikte; yetiştirme amacıyla alacağı yeni hayvanlara ilişkin gerçekleştireceği satış sözleşmeleri çerçevesinde mahrum kaldığı kazanç kaybı talebi ise kabul edilmemiştir.

65 Mevcut uyumsuzluk kapsamında somut olay adaletinin sağlanabilmesi için gelişime açık bir öngörülebilirlik ilkesinin tesisinin İngiliz hukukunda önem arz ettiği yönünde bir diğer karar için bkz. *Cory v Thames Ironworks Co*, (1868) LR 3 QB 181; Chen-Wishart, s. 546; O'Sullivan, s. 410 vd. para. 16.95. Alacaklı tarafından uğranılan kazanç kaybı miktarının, iş hayatının olağan akışı içerisinde meydana geldiği haller ile alacaklının gerçekleştirmiş olduğu belli bir sözleşme dahilinde özel olarak ortaya çıktığı ve çoğu zaman daha yüksek bir kazanç kaybına sebebiyet verdiği

Sonuç

Sorumluluk hukukunun ilk aşamada, sözleşmenin ihlâli nedeniyle meydana gelen zararı mümkün olduğunca tam anlamıyla karşılamayı hedeflediği kabul edilmektedir⁶⁶. Ne var ki söz konusu sözleşme ifa edilseydi alacaklının malvarlığının olması gereken duruma getirilmesini sağlayan tazminat talebi, İngiliz hukukunda kilit bir rol üstlenen öngörülebilirlik ilkesi doğrultusunda önemli ölçüde sınırlandırılmaktadır.

İngiliz öğretisinde klasik yöntem olarak da adlandırılan ve öngörülebilirlik ilkesinin temel esaslarını belirleyen *Hadley v Baxendale*⁶⁷ kararında benimsenen iki aşamalı temel yaklaşım, *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁶⁸ kararı ile büyük ölçüde gözden geçirilerek somut olay adaletinin sağlanması gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁶⁹ kararı ile, öngörülebilirlik ilkesine ilişkin *Hadley v Baxendale*⁷⁰ kararında benimsenen iki aşamalı yöntemin mutlak bir şekilde her durumda uygulanmasının gerekmediği, söz konusu yöntemden zaman zaman ayrılınabileceği açık bir şekilde belirtilmiştir. Söz konusu karar; somut olayın koşulları, sözleşenlerin söz konusu sözleşmeyi gerçekleştirmekle hedefledikleri menfaatleri, yerine getireceklerini birbirlerine karşılıklı olarak taahhüt ettikleri yükümlülüklerinin kapsam ve niteliğinin dikkate alınarak, temel prensibe getirilebilecek istisnaları sınırlı sayı prensibine tabi olmayacak şekilde sıralamıştır. Ancak *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁷¹ kararında benimsenen bu yaklaşım, benzer hukuki uyumsuzluklarda farklı hukuki sonuçlar ile karşılaşılabilmesi rizikosunu taşıdığı ve bu durumun da hukuki bir belirsizliğe neden olabileceği endişesiyle öğretilerde eleştirilmiştir. Söz konusu eleştirilerin ortak noktasını, öngörülebilirlik ilkesinin temel esaslarını belirleyen *Hadley v Baxendale*⁷² kararında benimsenen temel yaklaşımın; hangi durumlarda bire bir şekilde uygulanması gerektiği hangi durumlarda ise söz konusu yaklaşımın değiştirilip geliştirilebileceğinin öğretilerde henüz bir netlik kazanmaması oluşturmaktadır. Zira benimsenecek yaklaşım çerçevesinde öngörülebilirlik ilkesi, somut olayın koşulları doğrultusunda daha dar bir sorumluluğa yol açabileceği gibi; daha fazla

ihtimâllerin her durumda kolaylıkla birbirinden ayırlamayacağı yönünde bkzn. **Chen-Wishart**, s. 543. *Brown v KMR Services Ltd*, [1995] 4 All ER 598, CA kararında da *Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd* kararında benimsenen yaklaşımın uygunluğu bir kez daha vurgulanmış olup, olağan kazanç kaybı ile olağanüstü bir nitelik ihtiva eden kazanç kaybı ayırımının somut olayın koşulları çerçevesinde gerçekleştirilmesinin her zaman için kolay olmayacağı, ne var ki söz konusu ayırma ihtiyaç duyulduğu belirtilmiştir. Öğretilerde *Beatson/Burrows/Cartwright* ise, *Victoria Laundry (Windsor) Ltd v Newman Industries Ltd* kararı çerçevesinde benimsenen söz konusu ayırımın isabetsiz olduğunu düşünmektedir. Konuya ilişkin bkzn. **Beatson/Burrows/Cartwright**, s. 582.

66 Tazminat yükümlülüğünün en temel amacı olan zararın telafisi gayesi ile ilgili bilgi için bkzn. **Nomer, Haluk N.**: Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, İstanbul 1996, s. 33 vd. ("Nomer, Maddi Tazminat"); **Eren**, s. 537 vd.; **Nomer**, Borçlar Hukuku, s. 249 para. 131.2.

67 Bknz. dpn. 1.

68 Bknz. dpn. 27.

69 Bknz. dpn. 27.

70 Bknz. dpn. 1.

71 Bknz. dpn. 27.

72 Bknz. dpn. 1.

ihhtimali içinde barındıran geniş bir sorumluluğa da zemin hazırlayabilecek bir yapıya doğru değişim gösterebilecek niteliktedir. *Transfield Shipping Inc of Panama v Mercator Shipping Inc of Monrovia; The Achilles*⁷³ kararı aynı zamanda, günümüz koşullarında hızlı bir ivme ile değişiklik gösteren günlük ihtiyaçları karşılamak hususunda İngiliz hukukunun dinamik bir fonksiyon üstlendiği düşüncesi ile öğretide yüceltilmiştir. Alacaklının uğradığını ileri sürdüğü zararın, kim tarafından, hangi anda ve en önemlisi hangi kapsamda öngörülebilir olduğunun tespiti, İngiliz sözleşme hukukunun kesin bir kanaate ulaşamadığı gri alanlarından birini oluşturmaya devam etmektedir. Bu doğrultuda İngiliz mahkemelerinin meydana gelen zararın öngörülebilir olup olmadığının tespitinde, öngörülmesi mümkün olmayan rizikoları taraflar arasında dengeli bir şekilde dağıtmaya çalışarak; uğranılan zararın alacaklı açısından büyüklüğünü, borçlunun sözleşmeyi ihlâli nedeniyle elde ettiği fayda ile kıyaslayarak bir süre daha çözüm üretmeye çalışacakları söylenebilir.

Kaynakça

- Antalya, O. Gökhan:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt II, (Haksız Fiilden Doğan Borç ilişkileri Sebepsiz Zenginleşmeden Doğan Borç İlişkileri), İstanbul 2018.
- Antalya, O. Gökhan:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt III, Borçların İfası ve Borçların İfa Edilmemesinin Sonuçları, İstanbul 2018.
- Atiyah, P.S.; Smith, Stephen A.:** Atiyah's Introduction to The Law of Contract, Oxford 6th Edition, 2006.
- Baysal, Başak:** Zarar Görenin Kusuru, İstanbul 2012.
- Beatson, Sir Jack; Burrows, Andrew; Cartwright, John:** Anson's Law of Contract, 30th Edition, Oxford University Press, 2016.
- Beheshti, Reza:** "Comparative and Normative Analysis of Damages Under The SGA and the CESL, St. Thomas Law Review, Vol. 26, 2014, s. 413-443.
- Cartwright, John:** Contract Law: An Introduction to the English Law of Contract for the Civil Lawyer, Oxford and Portland, Oregon 2007.
- Chen-Wishart, Mindy:** Contract Law, 5th Edition, Oxford 2015.
- Eren, Fikret:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2018.
- Furmston, M.P.:** Law of Contract, 15th Edition, Oxford University Press, 2007.
- Goldberg, Victor P.:** "The Achilles: Forsaking Foreseeability", Current Legal Problems, Vol. 66 (2013) s. 107-130.
- Kılıçoğlu, Ahmet M.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2017.
- Kramer, Adam:** "An Agreement-Centred Approach to Remoteness and Contract Damages", Nili Cohen and Ewan McKendrick (eds), Comparative Remedies for Breach of Contract, Oxford 2005, s. 249-286.
- Nomer, Haluk N.:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, 16. Bası, İstanbul 2018. ("Nomer, Borçlar Hukuku")
- Nomer, Haluk N.:** Haksız Fiil Sorumluluğunda Maddi Tazminatın Belirlenmesi, İstanbul 1996. ("Nomer, Maddi Tazminat")
- O'Sullivan, Janet:** O'Sullivan & Hilliard's The Law of Contract, 8th Edition, Oxford 2018.
- Oğuzman, M. Kemal; Öz, M. Turgut:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt I, 16. Bası, İstanbul 2018.
- Oğuzman, M. Kemal; Öz, M. Turgut:** Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt: II, 14. Bası, İstanbul 2018.

73 Bknz. dpn. 27.

Peel, Edwin: “Remoteness revisited” (2009) Law Quarterly Review 6 (Case Note).

Souleau, Isabelle: La pr visibilit  du dommage contractuel (D fense et illustration de l’article 1150 du code civil), Paris II, 1979.

Tekinay, Selahattin Sulhi; Akman, Sermet; Burcuoğlu, Haluk; Altop, Atilla: Borçlar Hukuku, İstanbul 1993.

Topuz, Murat: İsviçre ve Türk Borçlar Hukuku ile Karşılaştırılmal Olarak Roma Borçlar Hukukunda Maddi Zarar ve Bu Zararın Belirlenmesi, İstanbul 2011.

Treitel, Sir Guenter: Remedies for Breach of Contract (A Comparative Account), Oxford 1988. (“Treitel, Remedies”)

Treitel, Sir Guenter: The Law of Contract, 11th Edition, England 2003. (“Treitel, The Law of Contract”)

Yelkenci, Işıl: Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması (CISG) Uyarınca Alıcının Sözleşmeden Dönmesi, İstanbul 2014.